

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. І.І.МЕЧНИКОВА

На правах рукопису

МАРТИНОК Олена Олександрівна.

"УМОВНИЙ СПОСІБ П" В СЛСЕМ,
ВИДО-ЧАСОВИХ ДІСЛІВНИХ ФОРМ ІНФІНІТИВА
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДАВНЬОГО, СЕРЕДНЬОГО І
СУЧАСНОГО ПЕРІОДІВ

Спеціальність 10.02.04 -- германські мови
(англійська мова)

АВТОРЕФЕРАТ

ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
КАНДИДАТА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

Одеса - 1992

Робота виконана в Одеському державному університеті
Науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Корсаков А.К.

Офіційні оцінювачі: доктор філологічних наук,
професор Львицький В.В.
кандидат філологічних наук,
доцент Тарасова В.І.

Провідна установа: Львівський державний університет

Захист відбудеться "18" грудня 1992 р. о 15 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр К 068.24.08
в філологічних наук в Одеському державному університеті
/м.Одеса, Французький бульвар, 24/26., аудиторія № 130/

З дисертацією можна ознайомитись в Науковій бібліотеці
Одеського державного університету.

Автореферат розісланий "4" листопада 1992 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Тхор Н.М.

Актуальність роботи. Дисертація присвячена дослідженню використання і граматичного змісту форм "умовного способу II", відповідно до термінології проф. О.І. Смирницького, в англійській мові давнього, середнього і сучасного періодів і місця цих форм системі способів англійської мови.

Вибір теми пояснюється відсутністю в англістиці всебічного науково обгрунтованого аналізу значення і використань вказаних форм, великою роллю, яку відіграють досліджувані мовні одиниці в системі англійської мови, відсутністю комплексного якісно-кількісного аналізу їх функціонування і семантики в англійській мові давнього, середнього і сучасного періодів.

Система способу взагалі, і умовного способу в тому числі, є одним з найбільш складних і суперечних розділів англійської граматики. На протязі довгого часу умовний спосіб не перестає бути предметом гострих дискусій граматистів. На велику увагу до проблеми умовного способу вказує і кількість присвячених їй дисертацій, монографій, статей, учбових посібників, написаних за останні десятиріччя. Однак у лінгвістиці досі відсутній всебічний якісно-кількісний опис випадків використання і семантики форм "умовного II" як на сучасному етапі розвитку англійської мови, так і в давньому і середньому його періодах.

Завдання дослідження. В основні завдання даного дослідження входять: спроба дати науково обгрунтований якісно-кількісний опис семантичного змісту і функціонування форм "умовного II" в англійській мові давнього, середнього і сучасного періодів; розкрити граматичний статус "умовного II" шляхом діахронічного дослідження його форм в англійській мові трьох періодів за їх фактичним використанням і семантикою, їх кількісне співвідношення для кожного з трьох періодів у розвитку мови.

Методологічно дана робота повністю і послідовно базується на основних категоріях і законах пізнання, таких, як річ, власності /суттєві і випадкові/ та стан, процес, ступені пізнання; закони єдності форм і змісту, окремого і загального, тобто суттєвого/; пізнання шляхом відкинення випадкового і висунення суттєвого, необхідність у процесі пізнання предметів дослідження усіх їх властивостей і всіх їх відношень; необхідність дослідження динаміки розвитку явищ у часі, тощо.

З окремих прийомів лінгвістичного дослідження використовують-ся: діахронічний і дескриптивний аналізи, моделювання, якісно-кількісний опис, трансформаційні перетворення, опозиції, компонентний аналіз семантики досліджуваних лінгвістичних одиниць.

Аналіз діахронічний: досліджуються пам'ятки ранньо - / 700-900 рр./ і пізньодавньосангліської писемності /900-1100 рр./, пам'ятки англійської мови середнього періоду /до XVI ст./ і твори сучасних англійських і американських авторів.

Кількісна і якісна достатність відібраного матеріалу визначалась у відповідності з законом пізнання, який наголошує: щоб дійсно знати предмет, треба охопити, дослідити всі його боки, всі зв'язки і опосередкованості. Одночасно враховувалися і вимоги статистичного підходу до оцінки відібраних мовних фактів.

Обсяг повної вибірки з джерел англійської мови усіх трьох періодів склав: 80 пам'яток англійської мови давнього, 5 пам'яток середнього і 60 - сучасного періодів.

Шляхом підрахунків було встановлено, що середня за обсягом книга художнього тексту англійської мови середнього і сучасного періодів вміщує приблизно 100000 слововикористань /біля 250 усереднених сторінок/. Таким чином, обсяг вибірки склав приблизно 6000000 слововикористань.

Обсяг вибірки пам'яток англійської мови давнього періоду склав приблизно 12780 сторінок /по 500 слововикористань на кожну/ і, відповідно, 1390000 слововикористань.

Таким чином, обсяг вибірки з текстів англійської мови давнього, середнього і сучасного періодів практично однаковий, що є абсолютно необхідним для проведення порівняльно-історичного аналізу якісно-кількісних характеристик форм "умовного II", їх граматичного змісту і функціонування в текстах англійської мови всіх трьох періодів.

Всі приклади використання були розподілені за морфолого-синтаксичними моделями, в яких використовуються форми "умовного II" в кожному окремому випадку. Відібраний таким чином для аналізу матеріал охоплює всі основні моделі використання досліджуваних форм. Для надійності вибірка з джерел англійської мови сучасного періоду була продовжена так, щоб сумарний обсяг її складав 5000 прикладів. • •

З останній вибірці випадків використання форм "умовного II"

у незасвідчених раніше морфолого-синтаксичних моделях не виявлялося, і це свідчить про те, що початково відібраний матеріал для порівняльно-історичного аналізу був і кількісно, і якісно достатнім.

В бібліографії - III спеціальних праць вітчизняних і 122 зарубіжних вчених, 20 словників і довідників - всього 253 праці.

Структура дисертації. Відповідно до поставлених у роботі завдань і вибраного методу дослідження дисертація складається, окрім Вступу і Висновків, з трьох глав.

Перша глава присвячена проблемі граматичного статусу "умовного способу II", різним точкам зору лінгвістів на проблеми граматичного статусу категорія модальності способу в загальному і "умовного способу II" конкретно, а також взаємовідношень між ними. Друга глава являє собою опис поверхово-структурної дистрибуції форм "умовного II" в англійській мові давнього, середнього і сучасного періодів. В третій главі подається розуміння змісту терміна "значення мовної одиниці", описується смислова дистрибуція форм "умовного II", устновлюється їх семантична структура, граматичне значення і статус. В кінці кожної глави та кожного розділу дається висновки. Загальні підсумки дослідження сумарно наводяться у Висновках. Частина необхідного для дослідження матеріалу подається в Додатках (всього 6 Додатків). Спеціальні праці та джерела вказуються в тексті в дужках цифрами: перші цифри - номер праці чи джерела в "Списку використаної літератури", другі (після коми чи двокрапки) - сторінки у ньому. Список умовних позначок, призначених в дисертації, подається у Додатку I.

Головні положення, які висувальться на захист.

1. форми "умовного способу II", що традиційно трактується як форми вираження "нереальної" модальності (тобто ідеї проблематичності, неможливості, припущення, бажаності дії), на сучасному етапі розвитку англійської мови є по своїй формі і змісту (на рівні мови) формами минулого переусвідомленого часу дійсного способу.

2. Інваріантним граматичним значенням вказаних форм є утвердження факта з різними ступенями його обумовленості і утвердження, що суперечать факту, з різними ступенями його реалізації.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше проводиться комплексний якісно-кількісний аналіз внутрішньої і зовнішньої поверхової дистрибуції морфологічних форм "Умовного II" в англійській мові давнього, середнього і сучасного періодів; внаслідок діахронічного дослідження семантики і морфологічних особливостей форм, які аналізуються на матеріалі повної вибірки встановлюється семантичне поле з формами "умовного II"; розкривається цілий ряд кількісних і якісних закономірностей, уточнюючих граматичну суть аналізованих форм. Пропонується, таким чином, принципіально нове визначення парадигматичного значення форм "умовного II" і їх місця в системі способів сучасної англійської мови.

Практична цінність дослідження. Одержані в дисертації теоретичні висновки і великий практичний матеріал можуть бути використані при складанні ряду розділів курсів з теоретичної граматики, історії англійської мови, на семінарських і практичних заняттях з граматики, в процесі науково-дослідницької роботи студентів і викладачів, при написанні методичних посібників і вказівок.

Апробація роботи. Матеріал дослідження використовувався на кафедрі граматики англійської мови Одеського державного університету. Випано методичні вказівки для студентів старших курсів денного і заочного відділень факультету романо-германської філології. Основні положення дисертації були викладені на XXXII Звітній науковій конференції кафедр Камінець-Подільського Держпедінституту ім.В.П.Затонського за 1989-1990 рр., на Науково-практичній конференції на базі кафедри Іноземних мов Костромського Держпедінституту ім.М.О.Некрасова /1991 р./, а також в методичних рекомендаціях вчителям англійської мови /Камінець-Подільський методологічний кабінет, 1992 р./.

Основний зміст роботи. Перша глава дисертації присвячена проблемі граматичного статусу "умовного II", різним теоріям і точкам зору лінгвістів на проблеми граматичного статусу категорій модальності і способу в загальному, і "умовного способу II" конкретно, а також характеру взаємовідношень між ними. Деякі лінгвісти виступають проти занадто широкого розуміння модальності як вираження відношення мови до дійсності.

По-новому розуміється категорія модальності в дисертації О.А.Мартинюк "Граматичний зміст і значення дієслів can, may, must, dare, ought, need

в сучасній англійській мові" /1982 р./ . Модальність визначається в ній автором як спосіб репрезентації, мовна оцінка змісту свідомості, обумовленого відображенням в ній об'єктивної дійсності; згідно з викладеним формулюванням так чи інакше об'єктивно модальними виявляються всі мовні одиниці, які входять до складу речення. З метою більш диференційованого підходу до дослідження лінгвістичної категорії модальності в дисертації О.А.Мартинюк пропонується назвати один з можливих ступенів модальності "нулем" модальності, тобто ті випадки, коли зміст висловлення /незалежно від ступеня його логічної істинності/ лінгвістично репрезентується як непосредковане відновлення того чи іншого аспекту фрагмента ситуації об'єктивного світу .

З такого розуміння змісту терміна "модальність", до якого ми приєднуємося, слідує, що категорія способу являє собою на рівні мови нуль модальності, тобто з нейтральною по відношенню до неї.

При всьому різнобарвленні пропонуємих систем способу з різною кількістю їх членів не можна не погодитись із тим, що існує не менш двох категоріальних форм способу, тобто, що в основі системи способу полягає дихотомічне протиставлення за визначеною ознакою. Найбільш типова - двочленна опозиція індикатива суб'єктиву, де в основі знаходиться протиставлення реальної дії нереальній.

"Умовний ІІ" трактується, як правило, в світлі вишевикладеної концепції способу як одна з форм вираження "нереальної" модальності: "Дія дієслова в умовному способі, яка віднесена в план минулого, частково набуває модального значення дії, максимально нереальної, віддаленої від дійсності, так як будь-яке бажання, чи можлива дія, віднесена в сферу минулого, звичайно, набуває відтінку безповоротності" I .

На думку Дж. Керма, суб'єктив репрезентує дію не як реальний факт, а як "уявлення розуму", скоріш загальний принцип, ніж факт. Дж. Ліч визнає умовний спосіб носієм значення "нефакта", чи "теоретичного значення", нейтрального у відношенні до істинності чи неістинності висловленого.

8

I. Хлебникова И.Б. Слагательное наклонение в современном англ. языке. -Д.: Учпедгиз, 1958. -С.22.

вищевикладена концепція суб'юнктива піддається критиці П.Гіанеллі. При розгляданні запропонованої Дж.Кеґґом опозиції "спосіб факта - спосіб думки", П.Гіанеллі відмічає, що такий контраст між "реальною дійсністю" і "тим, що дується" неможливий тому, що кожне посилення на об'єктивну дійсність обов'язково набуває форму і вираження у вигляді "думки". Однаково неможливе протиставлення індикативу суб'юнктиву на основі розділу за ознакою об'єктивності-суб'єктивності: способи виражають суб'єктивні відношення і відмінність між ними полягає, таким чином, в межах цієї сфери.

Також висловлюється точка зору, у відповідності з якою суб'юнктив є формою морфологічної категорії актуалізації дії і висловлює "неактуальну" дію.

Слід зауважити, що всім вищевикладеним теоріям про граматичне значення умовного способу в загальному, і "умовного способу II" конкретно, на наш погляд, бракує те, що всі вони дають лише розпливчате уявлення про семантику цієї форми, обмежуються загальним визначенням категорії умовного способу в цілому без специфікації значень окремих категоріальних форм.

Друга глава являє собою опис поверхово-структурної дистрибуції форми "умовного II" в англійській мові давнього, середнього і сучасного періодів.

Суму поверхово-морфологічних властивостей форм "умовного II" і їх місце розподілення в навколишньому тексті будемо надалі називати "зовнішньо-внутрішньою дистрибуцією", суму ж модальних синтаксичних оточень їх - "зовнішньо-поверховою дистрибуцією". Під терміном "дистрибуція мовної одиниці" слід розуміти сукупність всіх оточень.

У джерелах англійської мови давнього періоду загальним обсягом 6390000 слововикористань засвідчено 256 форм "умовного II". В середньому, використання однієї проаналізованої форми припадає на 24960 слововикористань /приблизно, 50 усередкованих сторінок/.

Найбільш поширена - найпростіша за структурою форма "умовного II" - 236 вип. /92 %/. Форми пасивного стану використовуються приблизно в 11,8 разів менш. Продовжена і перфектна форми "умовного II" в повному виборі не засвідчені.

Форми "умовного II" використовуються в п'ятнадцятих морфолого-синтаксичних моделях: дві з них охоплюють прості речення

в сучасній англійській мові" /1982 р./ "Модальність висловлення" в ній автором як спосіб репрезентації, мовна оцінка змісту свідомості, обумовленого відображенням в ній об'єктивної дійсності; згідно з викладеним формулюванням так чи інакше об'єктивно модальними виявляються всі мовні одиниці, які входять до складу речення. З метою більш диференційованого підходу до дослідження лінгвістичної категорії модальності в дисертації О.А.Мартинюк пропонується назвати один з можливих ступенів модальності "нулем" модальності, тобто ті випадки, коли зміст висловлення /незалежно від ступеня його логічної істинності/ лінгвістично репрезентується як неопосередковане відновлення того чи іншого аспекту фрагмента ситуації об'єктивного світу.

З такого розуміння змісту терміна "модальність", до якого ми приєднуємося, слідує, що категорія способу являє собою на рівні мови нуль модальності, тобто в нейтральному по відношенню до неї.

При всьому різнобарвленні пропонуємих систем способу з різною кількістю їх членів не можна не погодитись із тим, що існують не менш двох категоріальних форм способу, тобто, що в основі системи способу полягає дихотомічне протиставлення за визначеною ознакою. Найбільш типова - двочленна опозиція індикатива суб'єктиву, де в основі знаходиться протиставлення реальної дії нереальній.

"Умовний II" трактується, як правило, в світлі вищевикладеної концепції способу як одна з форм вираження "нереальної" модальності: "Дія дієслова в умовному способі, яка віднесена в план минулого, частково набуває модального значення дії, максимально нереальної, віддаленої від дійсності, так як будь-яке бажання, чи можлива дія, віднесена в сферу минулого, звичайно, набуває відтінку безповоротності" I.

На думку Дж. Керма, суб'єктив репрезентує дію не як реальний факт, а як "уявлення розуму", скоріш загальний принцип, ніж факт. Дж. Ліч визнає умовний спосіб носієм значення "нефакта", чи "теоретичного значення", нейтрального у відношенні до істинності чи неістинності висловленого.

8

I. Ллєбнікова И.Б. Сослагательное наклонение в современном английском. - М.: Учпедгиз, 1958. - С. 22.

вищевикладена концепція суб'юнктива піддається критиці П.Гіанеллі. При розгляданні запропонованої Дж.Кеґ'ом опозиції "спосіб факта - спосіб думки", П.Гіанеллі відмічає, що такий контраст між "реальною дійсністю" і "тим, що думається" неможливий тому, що кожне посилення на об'єктивну дійсність обов'язково набуває форму і вираження у вигляді "думки". Однаково неможливе протиставлення індикатива суб'юнктиву на основі розділу за ознакою об'єктивності - суб'єктивності: способи виражають суб'єктивні відношення і відмінність між ними полягає, таким чином, в межах цієї сфери.

Також висловлюється точка зору, у відповідності з якою суб'юнктив є формою морфологічної категорії актуалізації дії і висловлює "неактуальну" дію.

Слід зауважити, що всім вищевикладеним теоріям про граматичне значення умовного способу в загальному, і "умовного способу II" конкретно, на наш погляд, бракує те, що всі вони дають лише розпливчате уявлення про семантику цієї форми, обмежуються загальним визначенням категорії умовного способу в цілому без специфікації значень окремих категоріальних форм.

Друга глава являє собою опис поверхово-структурної дистрибуції форми "умовного II" в англійській мові давнього, середнього і сучасного періодів.

Суму поверхово-морфологічних властивостей форм "умовного II" і їх місце розподілення в навколишньому тексті будемо надалі називати "зовнішньо-внутрішньою дистрибуцією"; суму ж модальних синтаксичних оточень їх - "зовнішньо-поверховою дистрибуцією". Під терміном "дистрибуція мовної одиниці" слід розуміти сукупність всіх оточень.

У джерелах англійської мови давнього періоду загальним обсягом 6390000 слововикористань засвідчено 256 форм "умовного II". В середньому, використання однієї проаналізованої форми припадає на 24960 слововикористань /приблизно, 50 усередкованих сторінок/.

Найбільш поширена - найпростіша за структурою форма "умовного II" - 236 вип. /92 %/. Форми пасивного стану використовуються приблизно в 11,8 разів менш. Продовжена і перфектна форми "умовного II" в повному виборі не засвідчені.

Форми "умовного II" використовуються в п'ятнадцятих морфолого-синтаксичних моделях: дві з них охоплюють прості речення

76 вип. ; 2,3 %/, дві-конструкції з виключеними структурами предикації - додатками /151 вип. ; 59 %/ і підметами /9 вип. ; 3,5 % / і одинадцять - складнопідрядні речення /81 вип./ з підрядними обставинними умова /32 вип. ; /39,5% від загальної кількості складнопідрядних речень/, часу /14 вип. ; 8,6 % і порівняння /2 вип. ; 2,5 %/.

В текстах англійської мови середнього періоду з повною вибіркою обсягом 6000000 слововикористань зафіксовано 324 форми "умовного II". Найбільш поширені - прості непероджені форми дієсного стану /287 вип. ; 88,5 %/. Всього у вибірці - 22 вип. /6,8 %/ використань форм "умовного II" в пасивному стані. Перфектне минуле аналізуємої форми зустрічається 12 разів /3,7%/ з них тричі - у формі пасивного стану /0,9 %/. Засвідчено також три випадки використання продовжених неперфектних форм "умовного II" / 1,0 %/.

Досліджувані форми зустрічаються в семи морфолого-синтаксичних моделях. Одна з яких охоплює всі випадки використання форм "умовного II" у квазі-простих реченнях /9 вип. ; 8,9 %/, одна - в реченнях із включеними структурами предикації-додатками /29 вип. ; 8,9%/, дві - в конструкціях із включеними структурами предикації - модифікаторами /4 вип. ; 1,2 % /, три - в складнопідрядних реченнях /всього 262 вип. ; 80,9 %/ з підрядними обставинними умова /228 вип. ; 87%/, способу дії /32 вип. ; 12,2 %/ і поступу /2 вип. ; 0,8 %/.

В текстах англійської мови сучасного періоду загальним обсягом 6000000 слововикористань засвідчено 365 форм "умовного II". В середньому, одне використання досліджуваної форми випадає на 16438 словоформ.

Найбільш поширені - прості непероджені форми активного стану /288 вип. ; 78,9 %/. В повній вибірці засвідчено 13 вип. /3,5 %/ використання простої неперодженої пасивної форми "умовного II". В давньоанглійських текстах випадки використання перфектних форм "умовного II" не засвідчені, в середньоанглійських текстах зафіксовано 12 випадків використання проаналізованої форми /3,7 %/ з них 9 вип. ; 2,8 % в активному і три випадки /0,9 % / - в пасивному станах. Таким чином, в сучасній англійській мові перфектна непероджена форма "умовного II" використовується, приблизно, в 2,7 разів, частіше у порівнянні з англійською мовою серед-

нього періоду. Продовжена неперфектна форма зустрічається 26 разів /7,1%/. з них: 25 /6,8 %/ - в активі; 1 /0,3%/- у пасиві. В текстах давнього англійського періоду продовжені неперфектні форми "умовного II" засвідчені не були. В текстах середньоанглійського періоду вони складають приблизно 1% від загальної кількості форм. Таким чином, в сучасній англійській мові продовжена неперфектна форма "умовного II" зустрічається в 8,7 разів частіше, ніж в англійській мові середнього періоду. Перфектно-продовжена форма засвідчена в 5 випадках /1,4%/. використань. В текстах англійської мови давнього і середнього періодів вказана форма "умовного II" відсутня.

Дванадцять основних морфолого-синтаксичних моделей охоплюють всі випадки використання форм "умовного II" в текстах англійської мови цього періоду нашої вибірки /зр. : п'ятнадцять - в давньоанглійській і сім - в середньоанглійській мовах/; дві - в простих реченнях /48 вип. ; 13,2 %/, дві - в квазі-простих реченнях /6 вип. ; 1,6 %/, дві - в реченнях з включеними структурами предикації - додатками /102 вип. ; 27,9 %/ і шість - складнопідрядних реченнях /201 вип. ; 55%/. з підрядними обставинними умовами /418 вип. 59,2%/. від загальної кількості складнопідрядних речень/, спосіб дії /60 вип. 39,8 %/, постулу /1 вип. ; 0,5 %/, причини /1 вип. ; 0,5 %/ і підрядним означальним /1 вип. ; 0,5 %/.

В третій главі обгрунтовується розуміння змісту терміна "значення мовної одиниці", описується смислова дистрибуція форм "умовного II", встановлюється їх семантична структура, граматичне значення і статус.

"Зміст слова на рівні мови є його значенням /лінгвістичне поняття, сконструйоване одним чи більше суттєвих ознак, які є відображенням у свідомості людини предметів, процесів і відношень об'єктивного світу/, тоді як семантичний зміст речення /рівень мовлення/ є його смисл...". Частина цього смислу припадає на кожну мовну одиницю, яка входить до складу речення. Частина смислу речення, яка припадає на ту чи іншу мовну одиницю може бути умовно названа ... смислом цієї мовної одиниці. Умовно тому, що семантика мовної одиниці, котра входить в речення, не є

1. Корсаков А.А. Лексическое и грамматическое содержание и употребление глагола have в английском языке: Дис. ... канд. филол. наук.-Одесса, 1979.-С. 58-63.

сміслом тільки самої мовної одиниці, а є частиною смислу речення, куди включено і семантичний внесок самої мовної одиниці.

Смисл слова є відображення в свідомості і мові окремого конкретного аспекту фрагмента ситуації мовлення, зміст якого складається із значення слова M і цілого ряду складових ознак, випадкових, несуттєвих для змісту поняття, яке позначається самим словом /рівень мови/:

$$S_w = M + P_{acc.}$$

Порівняльно-історичному аналізу були піддані 54 простих і к-зві-простих речення із джерел англійської мови сучасного періоду, 29 - англійської мови середнього і 6 - давнього періодів.

Зміст смислів форм "умовного II" в простих реченнях із розвитком мови в значному ступені змінюється.

Так, в давнь-англійський період ствердження, яке суперечить факту з різними ступенями його реалізації/ з відтінком бажання було основним смислом досліджуваної форми, засвідченої в простих реченнях.

Однак вже в середній період розвитку мови форми "умовного II" починають змінювати свій семантичний зміст в бік ствердження факта з різними ступенями його обумовленості та додатковими відтінками припущення, пропозиції, рекомендації, поради. Кількість подібних випадків невелика / всього 24,1 %/, однак початок якісно-кількісної зміни смислів має місце /дуже складно конкретно вказати часові межі початку цієї зміни, однак в "Кентерберійських оповідань" Дж.Чосера /XV ст./ подібні випадки зустрічаються порівняно часто/.

Нарешті, в текстах сучасного англійського періоду основним змістом смислів форм "умовного II" є ствердження факта з обумовленістю з відтінками пропозиції, припущення і можливості будь-якого процесу. Кількість таких речен. складає 70,4 % і в 2,6 разів переважає над ствердженнями, які суперечать факту з різними ступенями їх реалізації.

Форми "умовного II" знаходяться також і в реченнях з включеними структурами предикації - додатками: 102 випадка в джерелах англійської мови сучасного періоду, 29 - середнього і 160 - давнього періодів повної вибірки.

В англійській мові давнього періоду в реченнях з включеними структурами предикації найбільш поширені - /99,4%/ випадки

використання форм "умовного II", які стверджують факт з різними ступенями його обумовленості, і які мають додаткові смислові відтінки свідoctва, ствердження будь-якого факта; наполегливого прохання, вимоги, наказу; розсудливості; віри, надії; вираження відшнєння /до будь-кого, будь-чого/, прийняття рішення; вираження зацікавленості /до будь-кого, будь-чого/, сумніву; припущення; пропозиції. Діапазон смислових відтінків аналізованих форм, які стверджують факт з тією чи іншою обумовленістю, в давньоанглійській мові найбільш великий /в середньо-англійській мові він охоплює всього два відтінки, а в нованглійській - шість/.

Форми "умовного II", які в ствердженнями, що суперечать факту, з різними ступенями його реалізації, складають всього 0,7% і мають в собі додатковий смисловий відтінок наполегливого прохання.

В англійській мові середнього періоду спостерігається перевага /66 %/ форм "умовного II" зі смислом ствердження, що протирічить факту, з різними ступенями його реалізації і додатковими смисловими відтінками бажання і свідoctва; форми зі смислами ствердження факта з різними ступенями обумовленості складають, відповідно, 13,8% і мають в собі смислові відтінки прохання, наполегливого прохання і розсудливості.

В сучасному періоді кількість проаналізованих форм з контрарними смислами приблизно однакова, з невеликою перевагою /на 6%/ форм стверджуючих факт з різними ступенями його обумовленості і смисловими відтінками розсудливості, надії, виявлення зацікавлення, сумніву, припущення і пропозиції.

Ствердження, які суперечать факту /з різними ступенями його реалізації/ і смисловими відтінками бажання, припущення і здивування складають, відповідно, 47% /48 вип./.

В проаналізованих текстах англійської мови давнього періоду зафіксовано 9 випадків використання форм "умовного II" в реченнях з включеними структурами предикації, не засвідчених в текстах англійської мови середнього і сучасного періодів, з семантикою ствердження, що суперечить факту, з різними ступенями його реалізації; а в текстах англійської мови середнього і сучасного періодів - відповідно 2 і 9 випадків використання форм "умовного II" в реченнях з включеними структурами предикації, модифікуючи-

ий підмет, з семантикою ствердження факта з різними ступенями його реалізації і додатковими смисловими компонентами вимоги, наказу; припущення /сучасна англійська мова / і ствердження, що суперечать факту, з різними ступенями його реалізації в причинно-наслідкових відношеннях /середньоанглійська мова/.

В текстах англійської мови середнього періоду є 2 випадки використання форм "умовного II" в реченнях з включеними структурами предикації, модифікуючим додаток, які реалізуються в смислі: ствердження факту з різними ступенями його обумовленості, на який накладається додатковий смисловий компонент семантикою включеної структури предикації.

З наведених вище даних і узагальнених кількісних характеристик слідує, що всі смисли форм "умовного II" повної вибірки з пам'яток англійської мови давнього, середнього і сучасного періодів мають в своїй структурі спільне семантичне ядро - ствердження факту з різними ступенями його обумовленості і ствердження, що суперечить факту, з різними ступенями його реалізації.

Наступний розділ присвячений аналізу структури семантичного поля досліджуваних форм "умовного II".

Після визначення, яке подається у вказаній дисертації А.А.Корсакова, під "семантичним полем" слід розуміти, по-перше, сукупність фрагментів об'єктивного світу, з якими співвідносяться модальні відрізки мовлення, що мають у собі форми "умовного II", і, по-друге, оскільки кожен з цих узагальнених у свідомості фрагментів об'єктивної дійсності лінгвістично відображується відповідним йому смислом аналізованої форми, то і сукупність структурно зв'язаних між собою смислів його.

Під "структурою" розуміється автономна суть з внутрішніми залежностями.

Взяті разом, дані 22 смислі в текстах англійської мови давнього періоду, II смислів - в текстах англійської мови середнього і 27 - нового періодів і складають обсяг семантичного поля форм "умовного II".

Відповідно до філософського закону єдності форми і змісту, з точки зору суворості наукового аналізу, пізнання лінгвістичного явища "умовного II" неможливо обмежити дослідженням тільки

його семантики; в однаковій мірі необхідне і вивчення його форми, чому, власне, і присвячений наступний розділ.

Дослідження проводились в діяхронічному плані. Перш за все, аналізувалися ті дієслівні форми повного вибору, морфологічний розвиток яких можна простежити в англійській мові всіх трьох періодів; потім - дієслівні форми, засвідчені в джерелах англійської мови тільки середнього і сучасного періодів повної вибірки і відсутні в джерелах англійської мови давнього періоду.

Дієслівні форми "умовного II", засвідчені в текстах англійської мови давнього періоду, і які не одержали свого розвитку взагалі, чи припинили своє існування в англійській мові середнього періоду, аналізу не підлягали.

Внаслідок проведеного дослідження стало очевидним, що: I/ з 62 дієслів, які виступають в джерелах давньоанглійської мови нашої вибірки у формі "умовного II", 39, за свідченням словників, функціонують середньо - і новоанглійському періоді; в повній вибірці таких дієслів - 12.

Форми дієслова *соема* /д.-англ./ *сѣмаш* /дієсл. I кл.; сер. -англ. *соемаџ* / в реченнях в включеними структурами предикативу - додатками моделі.

$S_2^1 + V_0 + \text{f} \text{a} \text{e} \text{t} / \text{sw} \bar{\text{a}} / \text{sw} \bar{\text{y}} \text{lc} \bar{\text{e}} / \text{hw} \bar{\text{a}} \text{e} \text{t} / \text{that} (S_2^1 + X_{P^1, 2} \dots)_{P_1}$
і в складнопідрядних реченнях з підрядними обставинними способами дії моделі $\text{Str.}_{\text{pr-n}} \leftarrow / \text{f} \bar{\text{e}} \text{p} \bar{\text{n}} \bar{\text{e}} / \text{sw} \bar{\text{a}} / \text{sw} \bar{\text{y}} \text{lc} \bar{\text{e}} / \text{as if} / \text{as though} +$
 $+ (S_2^1 + X_{P^1, 2} \dots) \text{manner} /$

а також форми дієслова *we* в простих реченнях моделі $v + X_p \dots$, складнопідрядних реченнях з підрядними обставинними умови / модель

$\text{Str.}_{\text{pr-n}} \leftarrow / \text{g} \text{i} \text{f} / \text{i} \text{f} + (S_2^1 + X_{P^1, 2} \dots) \text{cond.}$
, поступу $\text{Str.}_{\text{pr-n}} \leftarrow / \text{f} \bar{\text{e}} \text{a} \bar{\text{h}} / \text{though} + (S_2^1 + X_{P^1, 2} \dots$
 $\dots) \text{concess.} /$
способу дії $\text{Str.}_{\text{pr-n}} \leftarrow / \text{f} \bar{\text{a}} \text{e} \text{t} / \text{sw} \bar{\text{a}} / \text{sw} \bar{\text{y}} \text{lc} \bar{\text{e}} / \text{as if} / \text{as though} +$
 $+ (S_2^1 + X_{P^1, 2} \dots) \text{manner} /$

з морфологічно вираженими формами "умовного II".

Стосовно інших дієслів, то віднесення їх морфологічних форм до умовного чи дійсного способу, в об'ємі нашої вибірки, не

ми підмет, з семантикою ствердження факта з різними ступенями його реалізації і додатковими смисловими компонентами вимоги, наказу; припущення /сучасна англійська мова / і ствердження, що суперечать факту, з різними ступенями його реалізації в причинно-наслідкових відношеннях /середньоанглійська мова/.

В текстах англійської мови середнього періоду є 2 випадки використання форм "умовного II" в реченнях з включеними структурами предикації, модифікуючим додаток, які реалізуються в смислі: ствердження факту з різними ступенями його обумовленості, на який накладається додатковий смисловий компонент семантикою включеної структури предикації.

З наведених вище даних і узагальнених кількісних характеристик слідує, що всі смисли форм "умовного II" повної вибірки з пам'яток англійської мови давнього, середнього і сучасного періодів мають в своїй структурі спільне семантичне ядро - ствердження факту з різними ступенями його обумовленості і ствердження, що суперечить факту, з різними ступенями його реалізації.

Наступний розділ присвячений аналізу структури семантичного поля досліджуваних форм "умовного II".

Після визначення, яке подається у вказаній дисертації А.А.Корсакова, під "семантичним полем" слід розуміти, по-перше, сукупність фрагментів об'єктивного світу, з якими співвідносяться модальні відрізки мовлення, що мають у собі форми "умовного II", і по-друге, оскільки кожний з цих узагальнених у свідомості фрагментів об'єктивної дійсності лінгвістично відображується відповідним йому смислом аналізованої форми, - то і сукупність структурно зв'язаних між собою смислів його.

Під "структурою" розуміється автономна суть з внутрішніми залежностями.

Взяті разом, дані 22 смислів в текстах англійської мови давнього періоду, 11 смислів - в текстах англійської мови середнього і 27 - нового періодів і складають обсяг семантичного поля форм "умовного II".

Відповідно до філософського закону єдності форми і змісту, з точки зору суворості наукового аналізу, пізнання лінгвістичного явища "умовного II" неможливо обмежити дослідження тільки

ного семантики; в однаковій мірі необхідне і вивчення його форми, чому, власне, і присвячений наступний розділ.

Дослідження проводились в діяхронічному плані. Перш за все, аналізувалися ті дієслівні форми повного вибору, морфологічний розвиток яких можі простежити в англійській мові всіх трьох періодів; потім - дієслівні форми, засвідчені в джерелах англійської мови тільки середнього і сучасного періодів повної вибірки і відсутні в джерелах англійської мови давнього періоду.

Дієслівні форми "умовного II", засвідчені в текстах англійської мови давнього періоду, і які не одержали свого розвитку взагалі, чи припинили своє існування в англійській мові середнього періоду, аналізу не підлягали.

Внаслідок проведеного дослідження стало очевидним, що 1/ з 62 дієслів, які виступають в джерелах давньоанглійської мови нашої вибірки у формі "умовного II", 39, за свідченням словників, функціонують середньо - і новоанглійському періоді; в повній вибірці таких дієслів - 12.

Форми дієслова *come* /д.-англ./ *comen* /дієсл. I кл.; сер. -англ. *comen* / в реченнях в включеними структурами предикції - додатками моделі:

$S_1^1 + V_c + \text{fæet/swā/swyloc/hwæt/that} (S_2^1 + X_{P+2} \dots)_{P_1}$

і в складнопідрядних реченнях з підрядними обставинними способом дії моделі *Str. pr-n* ← /*fōrne/swā/swyloc/as if/as though* +

$+(S_2^1 + X_{P+2} \dots)_{\text{manner}}$ /

а також форми дієслова *be* в простих реченнях моделі

а + $X_p \dots$, складнопідрядних реченнях з підрядними обставинними умови / модель

Str. pr-n ← / *gif/if* + $(S_2^1 + X_{P+2} \dots)_{\text{cond.}}$

, поступу *Str. pr-n* ← /*þeah/though* + $(S_2^1 + X_{P+2} \dots)$

\dots) *conseqs.* /

способу дії *Str. pr-n* ← /*fæet/swā/swyloc/as if/as though* +

$+(S_2^1 + X_{P+2} \dots)_{\text{manner}}$ /

з морфологічно вираженими формами

"умовного II".

Стосовно інших дієслів, то віднесення їх морфологічних форм до умовного чи дійсного способу, в об'ємі нашої вибірки, не

уявляється можливим, внаслідок повного співпадіння їх в мові трьох періодів.

Так, форми дієслова *have* /д.англ. *hæbban* /слб. дієсл.Зкл./, сер.англ. *hæven* /засвідчені в текстах англійською мови всіх трьох періодів в реченнях з включеними структурами предикації - додатками і в складнопідрядних реченнях з підрядними обставинними образами дії; форми дієслова *ought* /д.англ. *oūtan* /сер.англ. *kōnlen* /, в простих реченнях моделі

3 + 4р... в текстах давнього - і сучасноанглійського періоду, є морфологічно невираженими "умовного II".

Можливе подвійне їх трактування, внаслідок повного співпадіння в дійсному і умовному способах на прикладах з нашої вибірки.

Для інших дієслів *do*, *forget*, *go*, *hold*, *let*, *love*, *may*, *think* /віднесення їх форм до того, чи іншого способу також виявилось однозначно неможливим, оскільки, по-перше, в прикладах нашої вибірки морфологічні форми дійсного і умовного способу і цих дієслів збігаються, і, по-друге, в різних періодах англійської мови вони засвідчені в неоднакових моделях.

2/ Чотири дієслова *ask*, *find*, *know* и *may* /, засвідчені в джерелах англійської мови середнього і сучасного періодів і не засвідчені в давньоанглійському періоді.

Віднесення форм дієслів /сер.-англ. *āskn* /, *find* /сер.-англ. *fūnden* /, *know* /сер.-англ. *knōwen* / до того чи іншого способу уявляється неможливим внаслідок того, що в збіжних моделях форми дійсного і умовного способів цих дієслів теж збігаються.

Таким чином, зробити категоричний висновок про віднесення морфологічних форм дієслів до того чи іншого способу на підставі порівняльно-історичного аналізу в обсязі нашої вибірки не уявляється можливим. Що ж стосується морфолого-синтаксичної дистрибуції цих дієслівних форм, яка за ствердженням деяких англістів, ніби то вказує на їх належність до умовного способу, то і вона не може служити достатньо переконливим доказом, оскільки в проаналізованих джерелах існують приклади використання морфологічно виражених форм індикатива в традиційних моделях "умовного II".

Таким чином, в зв'язку вказаними причинами вважаємо доцільним слідом /за О.Есперсеном/ віднести, дієслісні форми "умовного II" до минулого переосмисленого часу дійсного способу /літер. "уявлене минуле" indicative past /.

Вірність цього ствердження обґрунтовується також і використанням минулого часу індикатива в традиційному для форм "умовного II" контексті і в деяких інших індоєвропейських мовах /російській, німецькій, давньо- і сучасній грецькій мовах; для сучасної французької мови вказане явище - мовна норма /.

У Висновках пропонуються основні підсумки дослідження:

1. Процеси, які не відповідають об'єктивній реальності, є лише потенційно можливими при умові реалізації змісту висловлювання мовця, яке окрім непрямої передачі потенціально можливого процесу. висловлює і необхідність, бажаність, можливість, обумовленість його.

Тому в даній роботі під "способом" слід розуміти дієслівні форми, які презентують процеси або як реальні /"прямі"/, або як нереальні /"непрямі"/.

2. На сучасному етапі розвитку англійської мови форми минулого переосмисленого часу остаточно сформувалися в системі прямих способів.

3. Інваріантними граматичним значенням проаналізованої форми є ствердження факта з різними ступенями його обумовленості і ствердження, яке суперечить факту, з різними ступенями його реалізації.

4. Аналіз фактичного матеріалу джерел англійської мови давнього і середнього періодів свідчить про неможливість категоричного висновку про виникнення морфологічних форм дієслів минулого переосмисленого часу сучасної англійської мови з форм як прямого, так і непрямого способів, внаслідок

або їх повного морфологічного збігу в мові трьох періодів, або використання в різних моделях.

5. За своєю граматичною семантичною формою "умовного II" являють собою форми минулого переосмисленого часу в системі прямих способів з інваріантним граматичним значенням ствердження факта з різними ступенями його обумовленості, і ствердження, яке протирічить факту, з різними ступенями його реалізації.

Основні положення дисертації відображені в наступних публікаціях:

1. До проблеми умовного способу в сучасній англійській мові // Тези доп. 42-ї звітної наук. конф. Кам'янець-Подільського пед. ін-ту. - Кам'янець-Подільський, 1991. - С. 169.

2. Поверхностная дистрибуция морфологической и морфолого-синтаксической форм ослагательного II в английском языке древнего, среднего и нового периодов: Методические указания по теоретической грамматике английского языка: Одесса: ОГУ, 1992. - 46 с.

3. К проблеме сослагательного наклонения в английском языке в связи с проблемой категории модальности // Современные проблемы преподавания иностранного языка в школе и вузе: Науч.-практ. конф.: Тез. докл. и выст. - Косрома, 1992. - С. 5-7.

4. До проблеми умовного способу в англійській мові у зв'язку з проблемою категорії модальності // Метод. рекомендації вчителям англійської мови. - Кам'янець-Подільський, 1992. - С. 28-30.

Подп. к печати 21.10.92 г. Формат 60 x 84 1/16.
Объем 1,0 п.л. Заказ № 4439. Тираж 100 экз. Бесплатно.
Гортипография Одесского облполиграфиздата, цех № 3.
Ленина, 49.

Ab 26.162

AB 26.162